

DICCIONARI DER ARANÉS

Ampliacion 1 de gèr de 2021

Es definicions an estat aportades per

Antòni Nogués
Lourdes Santacruz
Anna Sala
Tonho Castet
Carmen Roy
Maria José Estévez
Eduardo Orduña
Ròsa Salgueiro (Vocabulari COVID 19)

Es correccions finaus an estat hètes per Jusèp Loís Sans, Angelina Cases, Jèp de Montoya, Eduardo Orduña, Tonho Castèt, Ròsa Salgueiro.

Eth document finau a estat aprovat ena session dera Seccion aranesa deth dia 16 d'octobre de 2020

Es 9 prumèras entrades, en vermelh, son d'ampliacion de paraules que ja existissen en Diccionari

Diccionari der aranés

cabòça	<i>nòm</i>	<i>f</i>	1. Part d'ua planta qu'ei ath dejós de tèrra, que trè arraitzes pera part de dejós, soent corbida de huelhes membranoses. <i>Ex.: Cabòça d'alhs.</i> 2. Extrem gròs d'un clau o d'ua punta. <i>Ex.: Passar eth trau pera cabòça.</i>
contagi	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Transmission d'ua malautia infecciosa d'un individú, ja sigue un èster uman o un animau, a un aute individú.
egal, -a	<i>adj</i>	<i>mf</i>	1. Que non diferís bric de un aute o de ua auta causa. 2. Dues figures que coïncidissen quan son sobreposades. 3. Persona dera madeisha condicion, rang. 4. Que tostemp ei çò de madeish, que non admet diversitat en sòn procedir, qu'ei monoton..
grèu	<i>adj</i>	<i>mf</i>	Dit deth mau o dera malautia que se manifèste de manèra intensa o damb possibles conseqüències importantes.
inflamacion	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Reaccion inespecifica coma resposta a ua agression fisica, quimica o infecciosa, consistenta en un seguit de fenomèns que tendissen a eliminar, diluïr o encerclar er agent agressiu e es teishuts lesionats, que se caracterize pera vermelhor, dolor, calor e holament dera part afectada.
jolh	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. Articulacion deth muscle damb era cama que junh eth femur e era tibia e que permet doblar era cama. 2. Part deth dehòra e deth deuant d'aguesta articulacion.
mortalitat	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Nombre de persones que morissen en un periòde de temps concrèt coma conseqüència d'ua malautia en relacion ath nombre totau de mòrts per quinsevolh causa.
sanitat	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Amàs d'accions collectives dera societat qu'asseguren es condicions de salut dera poblacion.
bohèra	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Mamifèr insectivor dera mesura d'un arrat, de còs redon, ua coa cuerta e pelatge nere, suau e tapit, qu'a eth morro alinat, uelhs diminuts, amagadi peth pèu e cinc dits damb fòrtes ungles que li servissen entà hotjar e apartar era tèrra ath daurir es galeries a on viu. <i>Sin.: darbon.</i>
afanar	<i>v</i>	<i>tr</i> <i>intr</i>	1. Tier activament ua causa o ua accion. 2. Hèr lèu, esdegar.
agèusia	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Pèrta o disminucion deth sentit deth gust.
aishada	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Utís, esturment de pagés format per ua huelha ampla e rectangulara, o trapeciau, de hèr e un mange. <i>Sin.: shada.</i>
alara	<i>adv</i>		1. En aqueth moment. 2. En aquest cas, s'ei atau.
alengar	<i>v</i>	<i>intr</i>	1. Cuélher aire, amiar-lo entàs paumons e expulsar-lo dempús modificat. 2. Èster viu. <i>Sin.: alendar.</i>
alendar	<i>v</i>	<i>intr</i>	1. Cuélher aire, amiar-lo entàs paumons e expulsar-lo dempús modificat. 2. Èster viu. <i>Sin.: alengar.</i>
amòrsa	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Seqüència cuerta de DNA o d'RNA junhuda per complementaritat a ua cadia de DNA que s'a de replicar e ara que s'anaràn junhent es nauí nucleotids.
anòsmia	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Pèrta o disminucion deth sentit der olfacte.

anticòs	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Immunoglobulina secretada pes cellules plasmatiques en responsa ara estimulacion exercida per un antigèn, ath qué ei capaç de junher-se de manèra especifica.
antigèn	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Molecula capaça de produsir ua responsa immunitària en organisme
antiviric	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Substància quimica qu'inactive selectivament es virus qu'infècten organismes vius o debilita era accion.
après	<i>prep</i>		Indique eth tèrme respècte deth quau s'afirme era posterioritat d'ua accion quan aguest tèrme ei exprimit per un infinitiu, un participi, un adjectiu, un substantiu o un pronòm. <i>Ex.: Après eth sopar jogaram.</i>
asimptomatic, -ca	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que non presente cap manifestacion clinica aparenta de malautia.
atge	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. Temps qu'a passat des de qu'ua persona a començat a viuer. 2. Periòde dera vida des persones o dera istòria. <i>Sin.: edat.</i>
bachelier, -a	<i>nòm</i>	<i>m f</i>	Persona qu'a rebut eth grad concedit en acabar eth bachelierat.
bactericida	<i>adj</i>	<i>m</i>	Quinsevolh agent fisic o quimic que pòt provocar era mòrt as bactèries.
bacteriologia	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Part dera microbiologia que tracte der estudi des bactèries.
bacteriologic, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Relatiu o apertenhent ara bacteriologia.
bacteriologista	<i>nòm</i>	<i>m f</i>	Persona que se dedique ara bacteriologia.
badada	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Errada, causa que non auem hèt ben perque èrem distrèti.
badalhair, -a	<i>nòm</i>	<i>m f</i>	Persona que badalhe soent.
badminton	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Jòc semblant ath tennis, en quau se lance un objècte volant en lòc d'ua pilòta.
baducar	<i>v</i>	<i>intr</i>	Hèr eth badòc. Encantar-se.
baiard	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Aparelh entà transportar pesi qu'a dues barres longues unides per dièrsi traussèrs que formen ua plataforma. Se pòrte entre dues persones. <i>Sin.: ciuera.</i>
bailejar	<i>v</i>	<i>tr</i>	Hèr foncionar ua causa o ua organizacion d'ua manèra determinada.
bailia	<i>nòm</i>	<i>f</i>	1. Cargue o dignitat de baile. 2. Territòri que compren era jurisdiccion d'un baile.
baioneta	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Tipe de punhau long que se met ena punta d'ua arma de huec, entà poder-la emplegar ena luta còs a còs.
baishesa	<i>nòm</i>	<i>f</i>	1. Qualitat de baish en sentit figurat. <i>Ex.: Era baishesa d'aqueres paraules.</i> 2. Accion d'enganhar un amic
bajardar	<i>v</i>	<i>tr</i>	Hèr qu'ua persona o causa vage entà un lòc.
balada	<i>nòm</i>	<i>f</i>	1. Petit poèma sus legendes e tradicions que se dividís en estròfes iguals e a, soent, ua tonada. 2. Musica qu'acompanhe eth tèxte d'ua balada.
balalaica	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Esturment musicau de còrda qu'a era caisha triangulara. Ei plan popular en Russia.
balancejar	<i>v</i>	<i>tr</i>	Hèr qu'ua causa se botge d'un costat tar aute.

balancèr	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Nòm dat a nombroses pèces de maquinas o mecanismes qu'an un moviment regular d'oscillacion semblant ath d'ua balança.
balandrar	<i>v</i>	<i>tr</i>	Balancejar, botjar d'un costat tar aute.
balcanizacion	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Fragmentacion d'un país en comunitats o territòris enfrentats.
balejadura	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Rèsta deth minjar, des papèrs, des plastics e de totes es autes causes que lançam.
balejaire, -a	<i>nòm</i>	<i>m f</i>	Persona qu'a per ofici balejar o escampar, que se lògue entà escampar.
balejar	<i>v</i>	<i>tr.</i>	Netejar eth solèr en tot hèr a córrer es causes que l'enlordissen entà un cornèr damb ua baleja.
balenat	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Petit dera balena.
balenèr, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Relatiu o apertenhent ara pesca dera balena.
balèti	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Balh fòlk en Occitània.
balinés, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	De Bali o dera lengua de Bali.
balistic, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Relatiu o apertenhent ath projectil o ara balistica.
balistica	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Part dera fisica qu'estúdie era projeccion, eth vòl e es efèctes terminaus des projectils.
balneoteràpia	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Metòde de tractament de cèrtes malauties per miei des aigües e banhs medicinaus, eth sable, era hanga, eth solei, eth bugàs d'aigua e bères des radiacions der espectre luminic.
baloard	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Carrèr ample, soent damb arbes, damb era cauçada en miei, a on i a moltes botigues, bars e restaurants.
balon	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Objècte esferic plen d'aire o de un aute fluïd.
balòt	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Conjunt petit d'animaus que se crien e pèishen amassa.
balsam	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. Substància resinosa e aromatica que ges de bèri arbes. 2. Secrecion vegetau compòsta de resines, alcoòls e acids, emplegats entà purificar e hèr bona flaira.
balsamic, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Qu'a balsam o qualitats deth madeish.
baltic, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Relatiu o apertenhent ara mar Baltica.
balustre	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Colonna petita tornejada damb motlures, de terrissa, de pèira, de husta, etc. que servís entà formar baranes de balcon, d'escala...
bambó	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Planta flexibla e resistent a qu'a era camèra en forma de canha. Es canhes de bambó se tròben principaument enes païsi tropicaus.
bambolha	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Boleta d'aire entornejada per ua capeta molt fina d'aigua o de un aute liquid.
ban	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Orde des autoritats que se da a conéisher a tota era poblacion en tot recitar-la o ben damb panèus enganchats enes parets.
bananèr, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Relatiu o apertenhent ara produccion e ath comèrç des bananes.

bandicot	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Nòm aplicat a quinsevolh des marsupials dera familha des peramèlids de morre alongat e punchent e es pès posteriors estrets e longui.
bandidalha	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Gent dolenta que se dedique ath vici, panatòris, crims...
bandir	<i>v</i>	<i>tr</i>	1. Obligar a quauquarrés a marchar deth sòn país. 2. Apartar, aluenhar.
bandolejader	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Cagira penjada de dues còrdes o shènes que permeten que se pogue botjar endeuant e endarrèr.
bandolejar	<i>v</i>	<i>tr</i>	Hèr qu'ua causa se botge endeuant e endarrèr o d'un costat a un aute.
banhader	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Recipient gran que i a en banh e que se hè a servir entà banhar-se. <i>Sin.: banhadora, banhèra.</i>
banhadèr	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Banhar en quantitat. Ua grana banhada.
banhadora	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Recipient gran que i a en banh e que se hè a servir entà banhar-se. <i>Sin.: banhader, banhèra.</i>
banhaire, -a	<i>nòm</i>	<i>m f</i>	Persona que se banhe ena mar, en arriu, en un establiment de banhs...
banhat, -ada	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Qualitat d'umit. Mòg, mòja.
baobab	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Arbe dera Africa tropicau, dera familha des bombacacèes de soca fòrça groishuda, de flors blanques e fruts comestibles alongadi. Ena epòca de pluges acantièren fòrça aigua coma resèrva entara epòca seca.
baquelita	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Resina que s'utilize fòrça ena indústria, especiaument ena fabricacion deth barnís e dera laca e ena fabricacion de productes motlejats.
baraire, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Persona que bare.
barbarisme	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Fauta que se hè quan se parle o s'escriu ua lengua en tot hèr a servir paraules de ua auta lengua.
barbejar	<i>v</i>	<i>tr</i>	Talhar es peus dera barba, dera mostacha o de ua auta part deth còs. <i>Sin.: rasar.</i>
barbiblanc, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Qu'a era barba blanca.
barbigris, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Qu'a era barba grisa.
barbituric	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. Producte quimic que se hè a servir entà tranquillizar. 2. Derivat der acid barbituric.
barbotejaire, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Persona qu'a ua locucion pòc clara pr'amor d'ua articulacion defectuosa des sons qu'intègren era paraula.
benzina	<i>nòm</i>	<i>f</i>	1. Conjunt de fraccions obtengudes dera destillacion de petròli, coma es diuèrsi tipas de gasolina, eth petròli de cremar, etc. 2. Gasolina.
bila	<i>nòm</i>	<i>f</i>	1. Liquid clar, auriò e amargant, que segrègue er hitge de fòrça vertebrats e que contribusís ara digestion. 2. Ràbia, ira violenta.
buf	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Aire que ges des paumons en ua expiracion.
cabestrant	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Esturment cilindric, generaument damb un motor o ua manivèla e destinat a lhear e desplaçar grani pesi.
cabinet	<i>nòm</i>	<i>m f</i>	Armari. <i>Sin.: limanda</i>
cabiroar	<i>v</i>	<i>tr</i>	Mèter es cabirons entà hèr un tet, un losat, un tenhat...

cablatge	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Conjunt de cables electricos que constituïssen es interconnexions d'un circuit.
cabordena	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Frut sauvatge, d'un arbust, qu'a era forma d'un arradim de color ròi, blanc o nere, qu'a bon gust. Eth sòn chuc ei medicinau, e se hè a servir enes begudes. <i>Sin.: pinson.</i>
cabotar	<i>v</i>	<i>Intr</i>	1. Quèir en tèrra. 2. Hèr cabotatge.
cabotatge	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Navegacion que se hè ath cant dera còsta.
cabriolet	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Veïcul leugèr, tirat per un shivau, daurit peth deuant e provedit d'ua capòta plegabla de cuer.
cabuçalh	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Branca mes nauta deth cap der arbe. <i>Sin.: cabelh.</i>
cabuda	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Capacitat de contier, çò que cap en un lòc, recipient.
cabussar	<i>v</i>	<i>tr</i>	En·honsar laguens dera aigua damb fòrça, de còp.
cacalejar	<i>v</i>	<i>intr</i>	Se'n ditz deth poth o dera garia quan da veus. <i>Ex. Quan a metut eth ueu era garia cacalege.</i>
cacaracà	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Onomatopeia deth cant deth poth.
cacatoa	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Audèth exotic damb plumatge de colors e qu'apren a parlar (<i>Kakatoe sp.</i>).
cacau	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Arbe d'America deth qu'eth sòn frut ei eth principau ingredient deth chocolate.
cacauèta	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Planta que ven d'America. Eth frut ei un casquelh que laguens pòrte entre dus e quate semes qu'un còp torradi se mingèn. Tanben servís entà hèr-ne òli.
cachalòt	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Cetaci que viu enes mars tropicaus de 15 a 20 mètres de longada, qu'a ua vintea de dents ena maishèra deth dejós e tanti horats ena maishèra de naut, entà encaishar-les-i.
cachavielha	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Sòn intranquil e damb scènes de pòur. <i>Sin.: mala jadalha.</i>
cacofonia	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Son que ges dera combinacion d'uns sons determinadi en un mot o en un enonciat.
cacofonic	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que presente cacofonia.
cactus	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Planta dera familha des cactacèes que pòt auer formes desparières e generaument punche.
cadastre	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Registre estadistic des finques urbanes e rustiques hèt per Estat entà determinar era mesura des impòsti.
cadaveric, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Qu'a un mau aspècte, pròpri d'un cadavre. Que represente es caracteristiques d'un cadavre.
cadéncia	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Ritme o repeticion de determinadi fenomèns, coma sons o moviments, que se succedissen damb bèra frequéncia.
cadion	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Pèça d'ua cadea.
cadò	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Regal, present que se hè a quauquarrés.
caduc, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Proxim a quèir, destinat a desaparèisher lèu, que non a era fòrça tà tier-se.
caducitat	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. Qualitat de caduc. 2. Acabament d'un dret o d'ua accion per non auer-se hèt pendent eth temps mercat pera lei o per un pacte. Acabament de validesa d'un permís, d'ua concession, d'ua autorizacion, etc., autrejadi pera Administracion per un temps determinat.

cafeïna	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Alcalòide vegetau deth grop des xantines, que se tròbe en cafè, tè, chicolate e en mate, e qu'actue coma estimuland deth sistèma nerviós centrau, cardiotonic e diuretic.
cafetèra	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Maquina entà hèr eth cafè.
cafeteria	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Establiment entath servici rapid de cafè e d'autes begudes atau coma de minjars simples.
cagador	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Lòc a on s'i va a cagar.
cagadur, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Aganit, que resèrve, amague o estauvie quauquarren.
caiac	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Piragua damb un horat provedida de timon de pès entà un, dus o quate tripulants que manòbren seigudi damb es comes leugèrament flexionades e utilizen pales dobles.
caïn, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Traidor, cara-virada.
caire	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Angle, cornèr.
caishalada	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Mossegada hèta damb es caishaus.
caishèr, -a	<i>nòm</i>	<i>m f</i>	Enes comèrci persona encargada dera caisha des sòs.
cala	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Espaci interior d'un vaishèt pensat entà meté'i carga que non sigue ne un liquid ne un gas.
calabrés, -esa	<i>adj</i>	<i>m f</i>	1. Naturau de Calàbria. Relatiu o restacat damb Calàbria o es sòs abitants. 2. Dialècte italian parlat en Calàbria.
calafatar	<i>v</i>	<i>tr</i>	Boçar es juntures, d'un recipient, d'ua carrosseria, des taules d'un vaishèth, etc., pr'amor que non i entre era aigua o pr'amor que non vèsse.
calamar	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Mollusc cefalòpode dibranquiàt, de còs alongat acabat en punta, que pòrte a cada costat ua aleta triangulara, e dus des dètz braci fòrça alongadi (<i>Loligo vulgaris</i>).
calandreta	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Escòla damb er emplec dera lengua occitana coma lengua veïculara e d'ensenhament e coma signe distintiu..
calçons	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Pèça de ròba de tela, de coton o de lan que pòrten es òmes dejós des pantalons.
calculable	<i>adj</i>	<i>m</i>	Que pòt èster calculat.
calculadora	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Maquina electronica entà calcular.
calhamardada	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Pas long que se da damb movement accelerat o per auer es comes longues.
calibrar	<i>v</i>	<i>tr</i>	1. Arreconéisher eth calibre d'ua bala, d'ua arma de huec, d'un tuèu, etc. Dar a ua bala, a ua arma de huec, a un tuèu, etc. eth calibre avient. 2. Establir ua correspondéncia entre ues magnituds escuelhudes coma patrons e ues autes magnituds a avalorar. 3. Mesurar.
calibre	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. Diamètre interior deth canon d'ua arma de huec. 2. Diamètre d'ua bala o d'un aute projectil. 3. Diamètre interior d'un tuèu uet.
califa	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Cap musulman que solie amassar eth poder politic e eth religiós.
califat	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. Dignitat de califa. Govern d'un califa. 2. Territòri governat per un califa.

calorada	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Còp de calor, còp de solei.
calorassa	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Calor intensa.
calorós, -osa	<i>adj</i>	<i>m f</i>	1. Que hè a sénter calor. <i>Ex.: Hèr un dia calorós.</i> 2. Que mòstre, que manifèste calor. 3. Hèt damb calor.
calorosament	<i>adv</i>	<i>m f</i>	D'ua manèra calorosa.
calvari	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Situacion dolorosa, seria de penes, patiment, etc.
calvinisme	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Doctrina de Joan Calvin.
calvinista	<i>adj</i>	<i>m f</i>	1. Restacat damb eth calvinisme. <i>Ex.: Glèisa calvinista.</i> 2. Partidari deth calvinisme.
camarada	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Companh damb qui èm amassa, vam tostemp amassa, per ues afinitats determinades, pes costums, pera profession, pera convivéncia, etc. En bèri partits politics, companh de militància.
camaraderia	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Relacion d'amistat que i a entre es boni companhs.
camiàs	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Camin ample.
camioneta	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Camion petit tà portar petites cargues.
camitòrt	<i>adj</i>	<i>m</i>	Qu'a es cames torçudes.
campular	<i>v</i>	<i>Intr</i>	Hèr campulettes, viroletes.
canapé	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Fautulh, mòble entà sèir-se de dues places o mès.
canibalisme	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Conducta de canibal.
canonge	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Membre deth capítol d'ua glèisa catedrala o d'ua collegiata.
canonizable	<i>adj</i>	<i>m</i>	Digne d'èster canonizat.
canonizacion	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Accion de canonizar. Ceremònia religiosa ena que se nomete sant dera glèisa a ua persona.
canonizar	<i>v</i>	<i>tr</i>	Convertir a quauquarrés en sant dera glèisa damb ua ceremònia religiosa.
cantina	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Lòc public apròp d'ua casèrna, un campament, ua estacion, ua explotacion, etc., a on s'i venen begudes e bèri minjars.
capenjós	<i>adv</i>		De cap tà baish. En baishar.
capensús	<i>adv</i>		De cap tà naut. En pujar.
capillaritat	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Accion pera que, en meter-se un liquid en contacte damb un solid, era superfícia d'aqueth puge entada eth o baishe damb era proximitat d'aguest.
capinaut	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Satisfèt d'un madeish, vanitós.
capitada	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Exit, succès, satisfaccion per auer arthenhut quauquarren.
capitar	<i>v</i>	<i>intr</i>	Arténher quauquarren, auer exit.
capitulacion	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Accion de capitular. Acta ena qué còsten es condicions d'ua rendicion.
capitular	<i>v</i>	<i>tr</i>	Rendir-se, dar-se per vençut.
capmartèth	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Ua gargolha qu'encara non a creishut. <i>Sin.: cabidornat.</i>
caporau	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. Persona que hè de cap d'ua còlha, d'un escamòt, etc. 2. Soldat qu'a eth grad mens elevat dera jerarquia militar.

capòta	<i>nòm</i>	<i>f</i>	1. Pèça d'abric mès estret qu'era capa e damb manges e capucha. 2. Cubèrta plegabla de bèri veïculs.
capotar	<i>v</i>	<i>tr</i>	1. Accion en qu'un veïcül, un avion... hè miei torn de campana mentre cor. 2. Dar damb era pròa en tèrra.
capotatge	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Accion de capotar.
capricòrn	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Persona neishuda jos eth signe zodiacau de Capricòrn.
capsida	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Cubèrta proteïca formada per capsomèrs que protegís er acid nucleic d'un virus
capsula	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Cubèrta que protegís diferentes estructures delicades en fòrça organismes.
captiu, -iva	<i>nòm adj</i>	<i>m f</i>	Presoèr. Queigut en poder de quauquarrés que la prive dera sua libertat.
captivant, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Quauquarrés o quauquarren que captive.
captivar	<i>v</i>	<i>tr</i>	Prèner o retier captiu. Arténher o auer ua fòrta ascendéncia, sus un aute, mès que mès per bèth atractiu.
captivitat	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Condicion de qui se trape captiu.
carabina	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Fusilh cuert e leugèr, generaument d'un calibre inferior a 7 mm e ua longada de canon inferiora a 55 cm.
carabinèr	<i>nòm</i>	<i>m f</i>	1. Membre des fòrces de seguretad de bèri païsi. 2. Soldat destinat en temps d'abans, en Estat espanhòu, ara vigilància des còstes e ara persecucion deth contraband. 3. Soldat armat damb ua carabina.
caracterizacion	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Accion de caracterizar o de caracterizar-se; er efècte.
caramèl	<i>nòm</i>	<i>m f</i>	1. Pasta de sucre coeta pera accion deth huec. 2. Gachet, barreta, etc., hèt de pasta de mochet ath que se li a ahijut bèra esséncia. 3. Mochet de menta, de ròsa, d'anís. <i>Sin.:</i> <i>mochet.</i>
carboncle	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Malautia infecciosa des animaús, sustot des vaques e es bòs, que se pòt transmèter ar òme per ua bactèria que se trape ena matèria des lesions cutanèes.
carbonèr, -a	<i>nòm</i>	<i>m f</i>	1. Persona que hè carbon. <i>Sin.:</i> <i>carboèr.</i> 2. Lòc a on se hè eth carbon.
carbonizacion	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Accion de carbonizar.
carbonizar	<i>v</i>	<i>tr</i>	1. Redusir a carbon. 2. Cremar superficialment era husta entà qu'era capa cremada la protegisque des insèctes e dera umiditat.
carburacion	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Accion de carburar.
carburador	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Aparelh des motors d'explosion en qué er aire o un gas ei carburat en tot hèr-lo a passar sus era superfícia o a trauès de gasolina o bèth aute liquid inflamable.
carburant	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. Que carbure. 2. Combustible liquid, constituït per hidrocarburs, emplegat enes motors de combustion intèrna.
carburar	<i>v</i>	<i>tr</i>	1. Foncionar, marchar ben. 2. Enriquir eth carbòni. 3. Barrejar un carburant damb aire ena proporcion adequada entath foncionament d'un motor d'explosion.
carcassa	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Part intèrna d'ua causa, que ten as autes parts.

carda	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Accion de cardar era lan.
cardaire, -a	<i>nòm</i>	<i>m f</i>	Eth que carde.
cardatge	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Accion de cardar.
cardiac, -a	<i>adj nòm</i>	<i>m f</i>	1. Relatiu o pertenhent ath còr. <i>Ex.: Nèrvis cardiacs.</i> 2. Que patís deth còr. 3. Que restituís es fòrces deth còr. 4. Medicament cardiac. 5. Relatiu o pertenhent ath càrdies.
cardiograf	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Aparelh entà enregistrar graficament era activitat deth còr.
cardiografia	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Estudi grafic dera activitat deth còr, mejançant un cardiograf.
cardiograma	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Representacion grafica obtenguda damb eth cardiograf.
cardiològ, -a	<i>nòm</i>	<i>m f</i>	Mètge especializat en cardiologia.
cardiologia	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Branca dera medecina qu'estúdie era anatomia, era fisiologia e era patologia deth còr.
cardiopatía	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Malautia deth còr. Es cardiopaties son congenites o aquerides.
cardiotonic	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Medicament o agent que refortilhe era activitat deth còr.
cardiovascular, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Relatiu ath còr e as venes.
carèma	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Periòde de quaranta dies destinadi ara penitència e ara preparacion dera Pasca, que comence eth dimèrcles de cendre.
caréncia	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Privacion de quauquarren.
caricaturista	<i>nòm</i>	<i>m f</i>	Eth que hè caricatures.
caricaturizar	<i>v</i>	<i>tr</i>	Representar a quauquarren o quauquarrés en ua caricatura.
carismatic, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Qu'a carisma.
carlisme	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Moviment politic espanhòl deth sègle XIX defensor der absolutisme monarquic, deth foralisme regionau e des drets de sucesion deth prince Carles de Borbon ara corona d'Espanha, dempús dera mòrt deth sòn frair, Ferran VII.
carlista	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Partidari deth carlisme.
carmelita	<i>nòm</i>	<i>m f</i>	Membre dera orde deth Carmèl o d'ua orde que ne derive.
carnalitat	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Qualitat de carnau.
carnau	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Relatiu o pertenhent ara concupiscència dera carn.
carnavalada	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Divertiment pròpi des dies de magràs.
carnivòr, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que minge carn, mès que mès que se neurís principalament o exclusivament de carn.
carolingi, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	1. Relatiu o pertenhent a Carlemanh o ara sua dinastia. 2. Relatiu o pertenhent ara epòca des reis carolingis. Membre dera dinastia carolingia.
carotèn	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Pigment carotenòide que se trape principalament ena carròta e enes huelhes verdes e que constituís era provitamina A.
carotida	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Artèria que pòrte era sang oxigenada entath cap en tot passar peth costat deth còth.

carrerada	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Camin ample.
carreron	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Carrèr petit.
carretada	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Carga que pòrte ua carreta, capacitat d'ua carreta.
carretar	<i>v</i>	<i>tr</i>	Transportar quauquarren damb ua carreta. <i>Sin.:</i> <i>carretejar</i> .
carreton	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. Carreta petita. 2. Cariòt de supermercat.
casseròla	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Recipient de metau, redon, damb mange, que servís entà codinar.
castigament	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Pena que s'aplique a quauqu'un per auer cometut ua falta o un delicte.
cigarro	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Cilindre o ròtle hèt damb huelhes de tabac que s'alugue per un costat e se hume per aute.
confinament	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Hèt de tancar bèth un en un espaci limitat.
coronavirus	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Familha de virus damb RNA monocatenari de sentit positiu, de forma esfèrica e damb capsida de simetria elicoidau, damb un diàmètre de 80 a 130 nm, que presenten ua envolopa damb espicules en forma de petals o punches
covardia	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Qualitat de covard, mancança de coratge.
covid-19	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Malautia respiratòria provocada peth coronavirus SARS-CoV-2, qu'en cassi leugèrs produsís simptoms parions as dera gripa, com ara fèbre, tos, dispnèa, mialgia e astenia, e qu'en cassi grèus pòt derivar en ua pneumònia associada a un procès inflamatori generau qu'a de besonh d'atencion intensiva.
culòta	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Pèça de ròba interiora femenina que capère apruprètz dera cintura enquiàs inguinaus.
curadents	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Tigeta de husta, petita, prima e acabada en punta que servís entà punchar es aliments o entà escurar es dents.
dalhada	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Operacion de dalhar, segar era èrba damb era dalha.
dalhaire, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Qu'emplegue era dalha.
dalhar	<i>v</i>	<i>tr</i>	1. Talhar èrba damb era dalha, volant o quinsevolh maquina. 2. Talhar quinsevolh causa, especiaument s'ei ena part nauta de quauquarren e subergés. 3. Talhar, interròmper quauquarren de forma violenta e brusca.
dalhason	<i>nòm</i>	<i>f</i>	1. Accion e efècte de segar. 2. Temps en que se sègue.
dalhatge	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Perteneishent o relatiu ara sèga damb era dalha.
dàlia	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Planta de flors en capsiron damb eth boton centrau auriò, coròlla grana e molti petals de variada coloracion; era sua arraïc ei cilindrica e tuberosa e es huelhes son opausades, ovalades e dentades; s'utilizen en ornamentacion.
dalian, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	1. Perteneishent o relatiu a Salvador Dalí. 2. Pròpi de Salvador Dalí.
dalmata	<i>adj</i>	<i>m f</i>	1. Naturau de Dalmàcia, region de Croàcia. 2. Perteneishent o relatiu a Dalmàcia o as dalmates. 3. Dit d'un gosset damb petites plapes escuras.

daltonian, -a	<i>nòm</i>	<i>m f</i>	1. Que patís de daltonisme. 2. Pertenhent o relatiu ath daltonisme.
daltonisme	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Defècte dera vista que consistís ena impossibilitat de diferenciar cèrta colors, en especiau eth <i>vermelh</i> e eth <i>verd</i> .
dam	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. Efècte de perjudicar. 2. Detriment patrimoniau qu'a d'èster indemnizat per qui lo cause. 3. Indemnizacion que s'a de pagar per un perjudici o <i>damnatge</i> .
dam, -a	<i>nòm</i>	<i>m f</i>	Mamifèr rumiant dera família des cervids, originari deth meddia d'Euròpa, d'uns 90 cm de nautada enquia era <i>crotz</i> , <i>pelatge</i> <i>vermelhós</i> <i>escur</i> <i>chaupicat</i> de fòrça <i>taques</i> <i>petites</i> e de color <i>blanc</i> , qu'ei tanben eth des <i>pèrnes</i> e part inferiora dera <i>coa</i> , cap <i>quilhat</i> e <i>damb</i> <i>còrnes</i> en forma de <i>pala</i> . Era <i>femelha</i> se diferèncie deth <i>mascle</i> pera manca de <i>còrnes</i>
damnatjar	<i>v</i>	<i>tr</i>	Causar <i>damnatge</i> <i>materiau</i> o <i>morau</i> .
damnatjós, -osa	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que cause <i>damnatge</i>
dançarèl, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Caucèr que non arribe en <i>cauilhar</i> <i>damb</i> era part inferiora de <i>sòla</i> e era <i>rèsta</i> de <i>pèth</i> , <i>tela</i> o d' <i>auti</i> <i>teishuts</i> <i>mès</i> o <i>mens</i> <i>escotat</i> pera <i>empenha</i> .
dancejar	<i>v</i>	<i>intr</i>	Hèr <i>moviments</i> <i>acompassadi</i> <i>damb</i> eth <i>còs</i> , <i>braci</i> e <i>pès</i> .
dançum	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Malautia <i>convulsiva</i> , <i>cronica</i> deth <i>sistèma</i> <i>nerviós</i> ; se <i>manifèste</i> per <i>moviments</i> <i>desordenadi</i> , <i>involontaris</i> e <i>brusqui</i> .
dandi	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Òme que se <i>distinguí</i> pera sua <i>extrema</i> <i>elegància</i> e <i>boni</i> <i>modaus</i> .
dangèr	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. <i>Risc</i> o <i>contingéncia</i> <i>imminent</i> de que <i>passe</i> <i>bèth</i> <i>mau</i> . 2. <i>Lòc</i> , <i>pas</i> , <i>obstacle</i> o <i>situacion</i> en qu' <i>augmente</i> era <i>imminéncia</i> deth <i>damnatge</i> . <i>Sin.: perilh</i> .
dangerós, -osa	<i>adj</i>	<i>m f</i>	1. Qu'a <i>risc</i> o <i>pòt</i> ocasionar <i>mau</i> . 2. Dit d'ua <i>persona</i> que <i>pòt</i> causar <i>mau</i> o <i>cométer</i> <i>actes</i> <i>delictius</i> .
dantesc, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	1. <i>Perteneishent</i> o <i>relatiu</i> a <i>Dante</i> , <i>poèta</i> <i>toscan</i> o <i>ara</i> sua <i>òbra</i> . 2. Qu'a <i>rasgues</i> <i>caracteristics</i> dera <i>òbra</i> de <i>Dante</i> . 3. Dit <i>especiaument</i> d'ua <i>scèna</i> , ua <i>imatge</i> o ua <i>situacion</i> que cause <i>espant</i> .
danubian -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	<i>Pertenhent</i> o <i>relatiu</i> ath <i>Danubi</i> , <i>riu</i> dera <i>Euròpa</i> <i>centrau</i> , o as <i>territòris</i> que <i>banhe</i> .
dapàs	<i>adv</i>		<i>Pòc</i> a <i>pòc</i> , <i>tranquet-</i> <i>tranquet</i> , <i>lentament</i> .
dapasset	<i>adv</i>		<i>De</i> <i>manèra</i> <i>tranquilla</i> .
daquòs	<i>adj</i>	<i>m</i>	1. <i>Espaciau</i> o <i>temporaument</i> <i>aluenhat</i> dera <i>persona</i> que <i>parle</i> e dera <i>persona</i> <i>damb</i> qui <i>parle</i> . 2. Qu'a <i>estat</i> <i>nombrat</i> en <i>prumèr</i> <i>lòc</i> <i>damb</i> <i>rapòrt</i> a uns <i>auti</i> .
darbonièra	<i>nòm</i>	<i>f</i>	<i>Lòc</i> a on <i>viu</i> era <i>bohèra</i> o <i>darbon</i> .
dard	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. <i>Arma</i> <i>semblanta</i> a ua <i>lança</i> <i>petita</i> e <i>prima</i> , que se <i>lance</i> <i>damb</i> era <i>man</i> . 2. <i>Dita</i> <i>satirica</i> o <i>agresiva</i> e <i>molèsta</i> .
dardalh	<i>nòm</i>	<i>m</i>	<i>Accion</i> o <i>efècte</i> de <i>lançar</i> <i>rais</i> de <i>lum</i> .

dardalhada	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Conjunt de particules de rais luminosi d'un madeish origen.
dardalhament	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. Lum molt clara que s'escampe o despedís eth solei o un aute còs luminós. 2. Ludentor de bères causes. 3. Ludiment, lustre, glòria, alegria e noblesa.
dardalhant, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	1. Ludent, resplendent. 2. Que sent e manifèste gòi o alegria grani. 3. Que dardalhe.
dardalhar	<i>v</i>	<i>intr</i>	1. Lançar rais de lum. 2. Subergésser, auer auantatge en quauquarren. 3. Dit deth ròstre o dera cara d'ua persona que reflectís grana alegria o satisfaccion. <i>Sin.: brillhar.</i>
dardar	<i>v</i>	<i>intr</i>	Difóner per miei des ones electromagnetiques sons e imatges.
dardejun	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. Prumèra minjada deth dia, generaument laugèra, que se pren peth maitin. 2. Accion d'esdejoar. 3. Amassada de persones entà esdejoar.
dardena	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Moneda perteneishenta o relativa a Dardània o Troia, antica ciutat d'Asia Menor.
darna	<i>nòm</i>	<i>f</i>	1. Accion e efècte de talhar. 2. Dubertura o talh entre dues montanhes. 3. Talhada de pan, de peish, de carn....
darnagàs	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Audèth carnivor, dentirròstre, d'uns 15 cm de nautada, damb plumatge cendrós, bèc robust e ganchut, ales e coa neres, tacades de blanc, emplegat en cetreria.
darnar	<i>v</i>	<i>tr</i>	1. Dividir quauquarren o separar es sues parts damb bèth esturment talhant. 2. Dar damb es estalhants o un aute instrument era forma convenienta e apropiada as diferents pèces de que se compause ua prenda de vestir o cauçar. Héner un fluïd.
darnièr, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	1. Qu'ei ath finau d'ua linha, d'ua seria o d'ua succession. 2. Que se place en çò mès aluenhat, retirat o amagat. 3. Finau, definitiu.
darreinenc, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	1. Dit d'ua persona pausada, detenguda e que camine o òbre lentament. 2. Semiat o plantat de frut darrerenc.
darreiotge, -ja	<i>adj</i>	<i>m f</i>	1. Dit especiaument d'ua fruta o d'un frut, que tarde en madurar mès temps deth regular. 2. Que passe, en ua vida o en ua epòca, dempús deth temps en que s'auie de besonh o se demoraue. 3. Dit d'ua lengua mòrta, que se tròbe ena darrèra fasa dera sua existéncia.
darrèrament	<i>adv</i>		1. Per darrèr. 2. Hè pòc temps, recentament.
darrereria	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. Segona èrba que produïssen es prats ena sason dera tardor. 2. Periòde dera vida umana en qu'aguesta decline dera plenitud enquiara vielhesa.
darsa	<i>nòm</i>	<i>f</i>	1. Part d'un pòrt protegit artificiaument e adequadament entath fondeg e entara carga e descarga d'embarcacions. 2. Superfícia abilitada entar estacionament de veïculs de transport damb finalitats de carga e descarga, en estacions, aeropòrts, espacis comerciaus, etc.
darsièr	<i>adv</i>		1. En dia que precedís immediatament ath d'aué. 2. En passat

darwinian, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Perteneishent o relatiu ath darwinisme.
darwinisme	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Teoria biologica sus era evolucion des espècies, segontes era quau es diuèrsi èsters vius actuaus resulten dera evolucion deguda ara seleccion naturau, ara luta pera existència e ara transmission des caractèrs per eretatge.
darwinista	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Partidari deth darwinisme
dat	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. Cub damb es cares numerades der un ath sies per miei de punts o damb figures diferentes, que s'emplegue entà diuèrsi jòcs. 2. Pèça cubica de metau que s'emplegue enes maquines entà servir de basa tà vitzi.
dataire, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	1. Persona que suministre dades o bèra informacion de cèrta importància a ua auta. 2. En ipica, persona que da informacion o dades as apostants sus possibles shivaus guanhadors enes corses.
datil	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Frut dera palmèra, de forma ellipsoidau prolongada, d'uns quate centimètres de long per dus de gròs, cubèrt damb ua pellicula auriolenca, carn blanquinosa comestibla e uas quasi cilindric, molt dur e damb un soquèr ath long.
datiu, -iva	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que non ei exigít peth vèrb e designe ara persona beneficada o perjudicada pera accion d'aguest.
daurada	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Peish d'entre 60 e 80 cm de long, esquia blua o nera, vrente blanc e ua taca de color aur en cap. Se pesque enes còstes espanhòles e era sua carn ei molt apreciada.
dauradeta	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Hauguèra dera família des polipodiacèes, de huelhes pinnatilobades, damb es lobuls alterns e arredonides.
dauradura	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Capa d'aur que cubris un objècte daurat.
dauraire -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Persona qu'a per ofici daurar.
daurejar	<i>v</i>	<i>intr</i>	1. Cubertar damb aur o ua auta substància semblanta era superfícia de quauquarren. 2. Dar era color der aur a bèra causa. 3. Torrar leugèrament quauquarren de minjar.
daurida	<i>nòm</i>	<i>f</i>	1. Accion e efècte de daurir o daurir-se. 2. Uet en ua paret, en ua construccion, entà dar pas o hèr entrar claror.
daurider	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. Que daurís. 2. Maquina emplegada ena preparacion dera hilatura entà trigar, limpiar e esponjar es flòcs de materiau fibrós
daurilhaunes	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Esturment que s'emplegue entà daurir lhaunes de consèrves.
desconfinament	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Procès de recuperacion graduau dera normalitat ena activitat d'ua poblacion dempús d'un procès de confinament.
diagnòsi	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Determinacion dera naturalesa dera malautia o eth problèma de salut d'un pacient per miei der estudi des sòns simptoms e signes e dera realizacion d'exploracions complementàries.

diagnostic	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Determinacion dera naturalesa dera malautia o eth problèma de salut d'un pacient per miei der estudi des sòns simptòmes e signes e dera realizacion d'exploracions complementàries.
ecografia	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Tecnic ultrasonica de diagnòsi per radar que permet de projectar era imatge d'ua cavitat, sustot era abdominai.
ecolàlia	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Repeticion automatica de paraules.
ecologicament	<i>adv</i>		Damb ecologia.
ecomusèu	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Musèu dedicat ar estudi o exhibicion deth medi naturau e era sua relacion damb es umans.
econom, -a	<i>nòm</i>	<i>m f</i>	Encargat d'administrar bèri establiments o cases importants.
economat	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Magazem d'articles de primèr besonh a on es consumidors les pòden aquerir a millhor pretz.
econometria	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Branca dera economia que tracte dera expression estadistico-matematica.
econometric, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que se referís o que pertanh ara econometria.
economic, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	1. Que se referís o que pertanh ara economia. 2. De pretz menor.
economizar	<i>v</i>	<i>tr</i>	1. Sauvar ua part des sòs qu'un a. 2. Non despèner toti es sòs. <i>Sin.: estauviar.</i>
ectòpia	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Anomalia dera situacion o posicion d'un organ.
ectopic, -a	<i>adj.</i>	<i>m f</i>	Qu'a ua posicion o situacion anòmala.
ectoplasma	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Capa extèrna deth citoplasma dera cellula.
ecumenic, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Universau, aplicat especiaument as concilis quan son generaus.
ecumenicament	<i>adv</i>		Damb esperit ecumenic.
ecumenisme	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Moviment favorable ara amassada de totes es glèises cristianes en ua soleta.
ecumenista	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Seguidor der ecumenisme.
eczèma	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Malautia dera pèth caracterizada pera erupcion de petites bambolhes qu'en shugar-se produïssen excoriacions superficiaus.
eczematós,-osa	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que patís eczèma.
edàfic,-a	<i>adj.</i>	<i>m f</i>	Relatiu ath solèr, ara tèrra.
edafologia	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Part dera pedologia qu'estúdie eth solèr, era tèrra, en relacion damb es plantes.
edatisme	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Actitud discriminatòria devèrs ua persona consistenta en abstier-se d'aplicar-li miei diagnostics o terapeutics que li serien beneficiosi degut exclusivament ara sua edat auançada.
edelweis	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Flor perenna de nauta montanha (<i>Leontopodium alpinum</i>), cubertada d'ua borra blanca. Tanben se li'n ditz <i>flor de nhèu</i> .
edema	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Holament degut a infiltracions seroses en teishut cellular.
edematòs, -osa	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Qu'a un edema.
edèn	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. Paradís terrèstre. 2. Lòc de delícies.

edènic, -a	<i>adj.</i>	<i>m f</i>	Qu'a caracteristiques d'un edèn.
edictar	<i>v</i>	<i>tr</i>	Accion de dar a conéisher publicament ua orde escrita pera autoritat.
edificant	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Qu'infon enes auti, damb eth sòn bon exemple, sentiments e accions. <i>Ex.: Eth sòn comportament ère edificant entàs joeni.</i>
edificar	<i>v</i>	<i>tr</i>	Accion de hèr, bastir òbres relacionades damb era arquitectura.
edil	<i>nòm</i>	<i>m f</i>	1. En tempsi des romans, magistrat que suenhau es òbres publiques, des jòcs, dera policia, der abastiment. 2. Regidor municipau. Der ajuntament. 3. Persona escuelhuda entara foncion publica.
edilitari, -ària	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Restacat damb eth cargue d'un edil.
edilitat	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Dignitat e cargue d'un edil.
editorialista	<i>nòm</i>	<i>m f</i>	Eth qu'escriu era editoriau d'un diari.
editoriau	<i>nòm</i>	<i>f</i>	1. Empresa que se dedique a editar libres e documents escrits. 2. Article sense signar que exprèsse era opinion dera direccion d'un diari.
educable, -a	<i>adj.</i>	<i>m f</i>	Capable d'èster educat.
educador, -a	<i>nòm</i>	<i>m f</i>	Qu'eduque.
educat, -ada	<i>adj.</i>	<i>m f</i>	Format as bones manères, as boni emplecs dera urbanitat e cortesia.
educatiu, -iva	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Se ditz d'aquerò qu'eduque, que servís entà educar. <i>Ex.: Aquest jòc ei plan educatiu entara mainadèra.</i>
edulcoracion	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Accion d'edulcorar.
edulcorant, -a	<i>nòm</i>	<i>m f</i>	Matèria qu'edulcòre.
edulcorar	<i>v</i>	<i>tr</i>	Endocir damb sucre, mèu o siròp.
efectuable	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que se pòt efectuar, realizar.
efectuacion	<i>nòm</i>	<i>f</i>	1. Accion d'efectuar. 2. Amiar er efècte.
efedrina	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Alcaloide present en bères espècies des efedracèes, d'efèctes vasoconstrictors e bronquiolitics.
efemerida	<i>nòm</i>	<i>f</i>	1. Relacion d'eveniments ocorreguts en diferents epòques ena data deth madeish dia. 2. Nòta, article, etc, a on se rebrembe un hèt notable esdeventug en aquera data.
efeminament	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que se compòrte de manèra efeminada.
efeminar	<i>v</i>	<i>tr</i>	Pèrder es formes pròpies deth mascle; qu'esdeven semblant a ua hemna.
efeminat, -ada	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que se compòrte damb manères femenines
eferent, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que pòrte tà dehòra. Se ditz des organs, vassi sanguinis o nèrvs que conduïssen liquids o corrents nervioses des deth centre deth còs ara sua perifèria.
efervescéncia	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Formacion en sen d'un liquid de bambolhes gasoses que l'agiten e van a crebar ena superficia.
efervescent, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Qu'ei en efervescéncia, que pòt produsir ua efervescéncia.
eficaçament	<i>adv</i>		Damb eficiéncia.

efigia	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Imatge especiau d'ua persona en ua moneda, en ua medalha...
efimèr, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	De cuerta durada.
eflorescència	<i>nòm</i>	<i>f</i>	1. Començament dera floracion. 2. Procès quimic per miei deth quau es saus idratades pèrden part o era totalitat dera sua aigua de cristallizacion.
eflorescent, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	1. Que comence a florir. 2. Objècte en qué se produsís o se pòt produsir era eflorescència.
efluència	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Accion d'efluir, emanar, expulsar tà dehòra.
efluent, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Capable d'efluir, emanar, expulsar.
efluvi	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. Emission o emanacion de particules plan subtiles e invisibles. 2. Exalacion percebuda per olfacte.
efraccion	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Fractura d'accès entà entrar en un lòc abitat damb intencion criminau.
efusion	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. Accion d'escampar un liquid o un gas. 2. Pas d'un gas sometut a pression a traùs de petiti horats dera paret que lo conten. 3. Accion de comunicar en abundància un don. 4. Manifestacion calida des nòsti sentiments afectuosi.
efusiu, -iva	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que manifèste es sòns sentiments afectuosi damb excessiva demostracion.
efusivament	<i>adv</i>		Damb efusion.
egalar	<i>v</i>	<i>tr</i>	1. Considerar ua causa egal a ua auta. 2. Jutjar sense diferència.
egalitari, -ària	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Qu'a tendència a egalar.
egalizacion	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Accion d'egalar.
egemonic, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Qu'a era egemonia, predominant.
egida	<i>nòm</i>	<i>f</i>	1. Proteccion. <i>Ex.:</i> <i>Jos era egida dera lei.</i> 2. Pèth dera craba Amaltea damb era que Zeus recubertèc eth sòn escut entà protegir-lo.
engana	<i>nòm</i>	<i>f</i>	1. Accion d'enganhar o d'enganhar-se; er efècte. 2. Error, confusion dera persona enganhada. <i>Sin.:</i> <i>enganh.</i>
epidèmia	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Aparicion, en ua comunautat o un airau geografic, durant un periòde de temps concrèt, d'un nombre inesperat de cassi d'ua malautia, qu'excedissen clarament es valors abituaus
erradicacion	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Eliminacion complèta d'ua malautia, especiaument ua malautia infecciosa.
escarsèr, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que non ei divisible per dus. <i>Sin.:</i> <i>imparelh.</i>
escobilhon	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Camèra metallica o de plastic, damb era extremitat cubèrta de coton esteril, tenguda entà aplicar medicacions en forma de tòcs o entà obtier mòstres en un examen citologic, bacteriologic o genetic.
espargue	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Brot comestible, alongat e de color verd o blanc, que creish en primauera.

espícula	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Protuberància proteïca dera envolopa virica qu'a era foncion de reconéisher determinades estructures dera membrana cellular entà facilitar era entrada deth virus enes cellules susceptibles d'infeccion.
espinac	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Ortalècia damb es tiges ramificades e es huelhes estretes e suaues junhudes pera basa.
estauviar	<i>v</i>	<i>tr</i>	Sauvar ua part des sòs qu'un a. 2. Non despèner toti es sòs.
èster	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. Persona, animau o causa qu'existís. 2. Conjunt de caracteristiques essenciaus d'ua persona, d'un animau o d'ua causa.
faena	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Trabalh qu'un ten entà guanhar-se era vida.
farrat	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Recipient de forma cilindrica, un shinhau mès ample dera boca que deth hons e damb ua ansa ena part de naut entà poder-lo cuélher.
fat, -ada	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Nèci, pèc, que non a gràcia, vivacitat ne atraccion.
ficha	<i>nòm</i>	<i>f</i>	1. Pèça de determinats jòcs, dominò, parchís, daunes, etc. 2. Cada ua des parts d'un conjunt sistematic de dades.
frotís	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Preparacion microscopica, prima e transparenta, d'ua mòstra de liquid organic espès o un teishut semiliquid o pastós, obtenguda estenent-la dessús deth portaobjèctes e shugant-la ar aire o damb bèra substància.
garbanço	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Legum que conten un seme petit, redon e de color auriolenc que se minge borit o estofat. <i>Sin.: cede becut.</i>
gaujós, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	1. Persona que sent alegria. 2. Qu'amie alegria, que predispaue ath bon umor e ara bona avenença.
gengiva	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Membrana mucosa de teishut que capère era part interiora des maishères e protegís era arraïc des dents.
gimvert	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Planta de tiges primes, flors petites e auriòles e huelhes ludentes e aromatiques de color verd escur, que se ten entà codinar.
granissa	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Aigua congelada que què des bromes e qu'a era forma de bòles petites, dures e blanques. <i>Sin.: granís.</i>
grossesa	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Estat dera hemna dempús dera concepcion e enquiara jasilha.
hraga	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Frut comestible petit, carnós e de color vermelh damb petiti semes en exterior. <i>Sin.: ahraga.</i>
hraid	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Persona o animau qu'an en comun eth madeish pair o mair. <i>Sin.: frair.</i>
huelham	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. Conjunt des huelhes d'un arbe o ua planta. 2. Grana quantitat de huelhes desprenudes.
huelharaca	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Conjunt de huelhes shutes qu'an queigut des arbes.
huelhon	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Pèça, normaument de color, que forme part dera coròlla des flors.
huelhós, -osa	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Qu'a fòrça huelhes.
huelhum	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. Conjunt des huelhes d'un arbe o ua planta. 2. Grana quantitat de huelhes desprenudes.

huelhut, -uda	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Qu'a fòrça huelhes.
idroxiclороquina	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Medicament antipaludic e antireumatic deth grop des 4-aminoquinolines que presente un grop idroxil en extrem dera cadia laterau.
igièna	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Sciència qu'estúdie es condicions e es factors personaus o ambientaus qu'influïssen ena salut fisica e mentau e prescriu es normes que se'n deduïssen, damb era voluntat de previer era aparicion e era difusion de malauties e de conservar milhors condicions de vida autan individuaus coma poblacionaus.
immunitat	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Resistència aquerida o congenita d'un organisme enfront d'ua malautia infecciosa o d'un antigèn determinat.
imparelh, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que non ei divisible per dus. <i>Sin.: escarsèr.</i>
impavid, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que non a pòur, que se manten seren en situacions malaisides.
impedància	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Relacion entre era diferència de potenciau e eth corrent en un circuit de corrent altern.
impediment	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Obstacle.
impenetrable, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	1. Que non pòt èster penetrat. 2. Que non pòt èster comprenut.
impenitència	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Obstinacion en pecat.
impenitent, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Persona obstinada en pecat.
imperativament	<i>adv</i>		De forma imperativa.
imperceptible, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que non pòt èster percebut o que quasi non se nòte.
imperdonable, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que non pòt o non aurie d'èster perdonat.
imperfeccion	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Defècte, manca de perfeccion.
imperfectible, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que non se pòt hèr que sigue perfècte.
imperialisme	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Tendència de bèri estats a esténer eth sòn domeni politic o economic dessús d'auti estats.
imperialista	<i>adj nòm</i>	<i>m f</i>	1. Partidari der imperialisme. 2. Relatiu ar imperialisme.
imperible, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que dure per fòrça temps, que non pòt desaparéisher.
imperícia	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Manca de perícia o experiència.
imperiós, -osa	<i>adj</i>	<i>m f</i>	1. Que mane damb autoritat. 2. Urgent, inevitable. <i>Ex.: Un besonh imperiós.</i>
imperit, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que non a perícia o experiència.
impermeabilitat	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Qualitat d'èster impermeable.
impermeabilizaci n	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Accion d'impermeabilizar.
impermeabilizar	<i>v</i>	<i>tr</i>	Hèr qu'un objècte sigue impermeable.
impersonau	<i>adj</i>	<i>m f</i>	1. Que non a personalitat. 2. Que non se referís ad arrés en particular. <i>Ex.: Parlèc de forma impersonau.</i> 3. Vèrb o oracion que non exprimís eth subjècte.

impertinència	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Paraula o accion dehòra de lòc.
impertinent, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Persona que ditz o hè causes dehòra de lòc.
impetigèn	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Infeccion dera pèth que provòque era aparicion de bosses de liquid que se shuguen en tot formar crosques auriòles.
impetrant, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que demane quauquarren damb veemència.
impetuós, -osa	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Violent, impulsiu, precipitat.
impetuositat	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Qualitat d'èster impetuós.
impietat	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Manca de pietat religiosa o de compassion.
implacable, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que non pòt èster calmat.
implicit, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que se compren includit en ua auta causa sense èster exprimit. <i>Ex.: Er autrejament dera clau pòrte implicita era autorizacion d'entrar ena casa.</i>
implosion	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Accion d'esclatar violentament de dehòra entà laguens.
implosiu, -iva	<i>adj</i>	<i>m f</i>	En fonetica, que se tròbe en posicion finau de sillaba, en tot amendrir era dubertura vocau.
impolidament	<i>adv</i>		De forma pòc educada.
impolidesa	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Manca d'educacion.
impolit, -ida	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Mau educat.
imponderable, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	1. Circunstància que non se pòt preveir. 2. Que non se pòt pesar. 3. De grana valor.
impopular, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que non ei popular.
impopularitat	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Manca de popularitat.
importun, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que molèste pera sua insistència en demanar quauquarren, o per hèc dehòra de lòc o de temps.
importunar	<i>v</i>	<i>tr</i>	Demanar quauquarren damb massa insistència, o hèc dehòra de lòc o de temps.
importunitat	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Qualitat d'èster importun.
imposable, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que pòt èster gravat damb un tribut.
impòsta	<i>nòm</i>	<i>f</i>	1. Pèira o hilèra de pèires que subergés d'un mur immediatament jos era arringada d'un arc. 2. Banda orizontau ara façada d'ua bastissa plaçada ara nautada de cada estatge.
impostor, -a	<i>nòm</i>	<i>m f</i>	1. Que mentís o enganhe. 2. Persona que se hè a passar per ua auta.
impostura	<i>nòm</i>	<i>f</i>	1. Acusacion faussa. 2. Conducta pròpria d'un impostor.
impracticable, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	1. Que non se pòt realizar. 2. Concernent a un lòc o a un camin, que non s'i pòt passar.
incubacion	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Temps transcorrut entre era entrada der agent d'ua malautia e era aparicion des prumèrs simptoms.

infeccion	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Entrada d'un organisme patogèn en un organisme, damb capacitat de multiplicar-se activament o de produir elements toxics que pòden actuar coma un antigèn e provocar ua responsa immunitària d'aguest organisme.
infodèmia	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Difusion rapida de rumors, informacion inexacta e notícies enganholes en relacion a ua malautia infecciosa o un problèma de salut publica parallèlament ara sua propagacion o evolucion.
interferon	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Citocina damb un efècte inibidor sus era replicacion virica qu'ei sintetizada per bères cellules en responsa a infeccions viriques o a agents patogèns intracelulars.
isolament	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. Amàs de mesures que s'apliquen a ua persona damb ua malautia contagiosa durant un periòde en qué era malautia ei transmissibla entà evitar eth contagi de d'autes personas. 2 Separacion. <i>Sin.: aislament.</i>
jaçar	<i>v</i>	<i>intr</i>	Èster, un animau o persona, ben estirat sus eth tèrra o sus un supòrt quinsevolh.
jaçaria	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Lòc barrat a on se recuelh eth bestiar que pèish enes prats o montanhes.
jacilha	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Accion de parir.
jacint	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Planta dera familha des liliacès, damb huelhes basaus damb flors en radim oloroses de color blanc, rosa, blu o auriò.
jacobinisme	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. Doctrina des jacobins. 2. Concepcion politica que defen ua centralizacion deth poder politic estatau entà anullar es diferéncias entre territòris e arténher ua democratizacion radica.
jacomard	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. Ninòt automatic que tòque es ores en bèri relòtges. 2. Que non a eth cervèth desvolopat, idiòta.
jacotin	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Vestit de mainatge que sonque corbís eth bust.
jactància	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Loança pròpria, desordenada e arroganta.
jade	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Pèira formada per mineraus silicatadi, fòrça dura, de color nere, blanc o verdós que se pòt polir entà diuersi usi.
jadent, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	En postura de jàder.
jagolum	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Son trist e inarticulat qu'exalam quan auem pena o dolor.
jaguar	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Mamifèr carnivor dera familha des felins damb eth peu cuert de color auriò damb taques neres en forma de cercle.
jaguda	<i>nòm</i>	<i>f</i>	1. Hemna o femelha que hè pòc qu'a parit. 2. Hemna qu'assistís as hemnes que parissen.
jaiet	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Varietat de lignit fòrça compacte e ludent que se pòt polir.
jaissaire, -a	<i>nòm</i>	<i>m f</i>	Persona que parle hènt chaupics de saliu.
jaissar	<i>v</i>	<i>intr</i>	Parlar hènt chaupics de saliu.
jaissós, -osa	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Persona que parle hènt chaupics de saliu.
jalon	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Garròt que se clau en tèrra entà determinar ua direccion.

jalonament	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Accion e efècte de determinar jalons.
jalonar	<i>v</i>	<i>tr</i>	Establir jalons, determinar damb eri.
jalós. osa	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Qu'a o sent gelosia.
jamai	<i>adv</i>		Cap còp, jamès.
jambièch, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Persona sense destresa ne aptituds manuaus.
jambre, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Animau qu'a es pautes deth darrèr fòrça separades.
janeta	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Mamifèr carnivòr dera familha des viverrids de color gris damb taques mèscures e coa longa damb anèths blanqui e neri (<i>Panthera onca</i>).
jangolada	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Crit sec e agut d'un can.
jangolaire, -a	<i>adj nòm</i>	<i>m f</i>	Que jangole fòrça.
jangolament	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Crit sec e agut d'un can.
jangolar	<i>v</i>	<i>intr</i>	1. Cridar de manèra trista, udolar. 2. Hèr sons inarticuladi quan es persones an ua pena o dolor.
jangolar	<i>v</i>	<i>intr</i>	1. Cridar de manèra trista, udolar. 2. Hèr sons inarticuladi quan es persones an ua pena o dolor.
janissari	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Antic soldat d'infanteria dera guàrdia des Sultans.
jansemin	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Arbilhon dera familha des oleacèes, damb flors blanques fòrça odoroses soent cultivat en jardins (<i>Jasminum officinale</i>).
jansenisme	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Moviment religiós damb connotacions politiques basat ena òbra de Cornelius Hansen.
jansenista	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Relatiu o qu'apertenh ath jansenisme.
japadís	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Crit cuert, fòrt e explosiu des cans.
japaire, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que jape, que laire.
japar	<i>v</i>	<i>intr</i>	Lairar, hèr japadís.
japarèl, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Que jape, que laire.
jaqueta	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Pèça de vestir exterior, damb manges e daurida per deuant, qu'arribe per dejós dera cintura. <i>Sin.</i> : <i>giqueta</i> .
jardinar	<i>v</i>	<i>intr</i>	Sométer es plantes d'un jardin a cèrti trabalhs e suenhs entà mantier-lo polit.
jardinatge	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Cultiu des jardins.
jardinèr, -a	<i>nòm</i>	<i>m f</i>	Persona que suenhe e cultive es jardins.
jarga	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Vestit poc treballhat, qu'ei aspre e raspós.
jarra	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Tipe de cantre damb era boca ampla e ua o dues nanses.
jasena	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Biga que sosten un tet o un pis.
laténcia	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Periòde d'ua malautia en qué non i a simptoms e aparentament non ei activa.
liurason	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Accion de liurar; er efècte.
marron, -a	<i>adj nòm</i>	<i>m f</i>	1. Color coma eth deth chicolate o era crosca dera castanha. 2. Qu'ei d'aguest color.
masca	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Careta que tape era boca e eth nas tenguda entà administrar medicaments, anestésics o oxigèn. <i>Sin.</i> : <i>mascareta, careta</i> .

mausegur, -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	1. Que non ei liure de perilhs o qu'a manca de seguretat. 2. Que presente dobtes.
medicalizar	<i>v</i>	<i>tr</i>	Dotar de personau sanitari e d'equipament medic un veïcul o un espaci.
menar	<i>v</i>	<i>tr</i>	1. Amiar o conduzir, especiaument un animau o un veïcul. 2. Dirigir eth foncionament de bèra causa.
miugrana	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Frut de forma redona damb ua pèth espessa, qu'a ath sòn laguens uns graets de color vermèlh plan chucosi separadi per ua fina membrana. <i>Sin.: magrana.</i>
nautor	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Mida d'un còs en direccion verticau, especiaument d'ua persona, d'ua bèstia, d'ua montanha...
pandèmia	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Epidèmia d'ua malautia transmissible que s'esten per fòrça païsi e afècte un nombre plan elevat d'individús.
patogenicitat	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Capacitat que possedissen es microorganismes entà produir ua malautia, ja sigue espontanèament ena espècia umana o ben experimentaument enes animaues de laboratòri.
pigresa	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Manca d'animositat o de disposicion entà hèr ua causa determinada.
pneumonia	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Inflamacion paumonar aguda, sense participacion bronquiau, provocada per un agent infecció e caracterizada pera ocupacion des alveòls per un exsudat que se consolide e da ath paumon ua consistència semblanta ara deth hitge, que va acompanhada d'ua simptomatologia variabla que pòt includir fèbre nauta, cefalèa, tos productiva, dispnèa e dolor agut e punchant en torax. <i>Sin.: paumonia.</i>
prevalència	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Nombre de persones afectades per ua malautia determinada, o exposades a un factor de risc determinat, en un periòde de temps concrèt en relacion ath nombre totau d'abitants d'un airau geografic o social.
priorizacion	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Decision pera que se da atencion preferenta a ua persona, a ua situacion o a un tèma per deuant de d'auti, segontes determinades valors, oportunitats o preferències.
proteïna	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Macromolecula transmembrana constituent des espicules des coronavirus que conten eth domeni d'union ath receptor cellular e possibilitate era fusion dera membrana deth virus damb era membrana cellular, de manèra qu'er RNA viric se libèr ena cellula infectada.
quarantena	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Restriccion des activitats de persones o animaues sanitosi qu'an estat en contacte damb ua persona o un animau damb ua malautia contagiosa pendent era fasa en qué era malautia ei transmissible, damb er objectiu d'esvitar-ne era propagacion pendent eth periòde d'incubacion.
remdesivir	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Antiviric qu'interferís era accion dera polimerasa RNA dependent e provòque un increment negatiu dera produccion d'RNA viric.

reservòri	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Organisme, teishut o cellula qu'actue coma depòsit a on un agent infeccióis se manten en estat de latència o en condicions de resistència.
retrèta	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Retirada definitiva deth trabalh per motius d'edat o per malautia. <i>Sin.: jubilacion.</i>
sarrasin	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Planta erbacèa qu'es sòns fruts s'an destinat tradicionalment ara alimentacion deth bestiar e qu'actuaument se hè servir tanben entà hèr pan, galhetes e haries sense glutèn. <i>Sin.: morisco.</i>
sedacion	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Disminucion der estat de consciència d'ua persona miejançant era administracion de medicaments.
signe	<i>nòm</i>	<i>m</i>	1. Causa que represente o n'indique ua auta. 2. Constellacion deth Zodiac. 3. Gèst entà senhalar ua accion. 4. Manifestacion objectiva qu'evidèncie era existència d'ua malautia e que constituís un factor de diagnostic e de pronostic.
simptòma	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Manifestacion subjectiva percebuda peth pacient qu'indique era possibla existència d'ua malautia.
simptomatologia	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Amàs des simptòmes d'ua malautia o d'un malaut.
soca	<i>nòm</i>	<i>f</i>	1. Varianta geneticament establa d'un virus que diferís dera varianta tipe de referència entad aguest virus en bèth trait que li conferís un fenotipe d'infeccion significativament diferent e observable. 2. Part baisha, pròp dera arraitz, d'un arbe.
sonda	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Molecula mercada damb isotòps radioactius o damb d'anti metòdes entà poder-la identificar facilament que s'utilize entà identificar o isolar un gen, un producte genic o ua proteïna.
transmissible -a	<i>adj</i>	<i>m f</i>	Dit dera malautia que pòt èster transmetuda d'un individú a un aute o d'ua espècia a ua auta per contagi.
triatge	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Procediment sistematic de classificacion de persones malautes o accidentades qu'an de besonh atencion urgenta, damb er objectiu de priorizar era atencion des que son mès grèus o d'aqueres a qui les poderie èster perjudiciu ua demora ena atencion.
vacuna	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Preparat antigenic que se ten damb finalitat preventiva o terapeutica entà provocar immunitat activa contra ua possibla infeccion o contra d'autes malauties.
virulència	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Grad de patogenicitat entre es diferents soques de microorganismes que compausen ua espècia.
virus	<i>nòm</i>	<i>m</i>	Microorganisme acellular parasit obligat de plantes, animaus e bacteries, format per un solet tipe d'acid nucleic, DNA o RNA, entornejat d'ua capsida proteïca e, en bèri cassi, d'ua envolopa, qu'utilize era maquinària biosintetica dera cellula òste entà multiplicar-se.
zoonòsi	<i>nòm</i>	<i>f</i>	Malautia infecciosa que se transmet de manèra naturau des animaus ara espècia umana e viceversa.